

Сям'я авіятараў з вёскі Азерцы

Ужо мінула 73 гады, як адгрымелі апошнія залпы Вялікай Айчыннай вайны. З кожным годам менш і менш застаецца сярод нас ветэранаў, яе непасрэдных удзельнікаў, якія, не шкадуючы свайго жыцця, дзеля міру і шчасця будучых пакаленняў змагаліся з нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Але ваенная памяць не згасе. Яна беражліва захоўваецца не толькі ў велічных манументах і сціпрых абелісках, але і зберагаецца ў сямейных фотаальбомах, у пажоўклых ваенных дакументах, яна глядзіць на нас вачыма герояў-франтавікоў і былых партызан са стэндаў музейных экспазіцый, з тэлевізійных экранаў, са старонак кніг і часопісаў... Сярод тых, хто ў барацьбе з фашызмам адстойваў нашу свабоду і незалежнасць і пра каго нам трэба заўсёды памятаць, – сям'я Сцяпана і Наталлі Пляцаў з вёскі Азерцы Талачынскага раёна: чацвёра іх сыноў і дзве нявесткі ў гады Вялікай Айчыннай вайны былі авіятамі, грамілі ворага, набліжалі радасны Дзень Перамогі.

З Талачына ў Азерцы мяне падвёз Пётр Цімафеевіч Пляшко. У нядаўнім мінулым пілот грамадзянскай авіяцыі, ён пасля завяршэння лётнай кар'еры знайшоў душэўны спакой на сваёй малой радзіме. Вёска, дзе мой спадарожнік праводзіць час ад ранняй вясны да позняй восені і толькі на зіму перабіраецца ў сталічную кватэру, звязаныя з ёй успаміны дзяцінства, памяць пра былых аднавяскоўцаў, ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны, спадахвоцілі яго заняцца даследаваннем мінуўшчыны роднага краю.

Сучасны аграгарадок Азерцы, як расказвае П. Пляшко, мае вельмі цікавую гісторыю. Напрыклад, асноўнай адметнасцю гэтага паселішча ў канцы XIX – пачатку XX стагоддзя была сядзіба паноў Газдзіцкіх. На жаль, у віхуры рэвалюцыйных падзей і ў час ваеннага ліхалецця большасць яе пабудоў, у тым ліку і панскі палац, былі разбураны. Захаваліся толькі будынкі вінакурні, свірна і, як мяркуецца, архіва, а таксама – рэшткі парку і невялікі стаў. Зразумела, што ацалелыя памяшканні неаднаразова перабудоўваліся і страцілі сваю архітэктурную прывабнасць, якой іх ранейшыя ўладальнікі надавалі вялікую ўвагу. Відаць, таму Пётр Цімафеевіч гаворыць пра паноў Газдзіцкіх з асаблівым піетэтам як пра людзей высокага

эстэтычнага густу, якія сваёй гаспадарчай дзейнасцю аказвалі істотны ўплыў на эканамічнае развіццё Азерцаў, зрэшты, як і іншых паселішчаў прыталачынскага наваколля.

Ёсць у майго суразмоўца і яшчэ некалькі любімых тэм з яго краязнаўчых пошукаў. Але асабліва з іх – старонка, прысвечаная лётчыкам, ураджэнцам Азерцаў, і сям'і легендарнага Сцяпана Пляца ў прыватнасці.

Дзед Сцяпан

– Асоба Сцяпана Паўлавіча Пляца сапраўды легендарная, – прадаўжае апавед Пётр Цімафеевіч. – На вялікі жаль, у свой час не знайшлося энтузіяста, які занатаваў бы яго ўспаміны. А лёс адмераў гэтаму чалавеку доўгае і вельмі нялёгкае жыццё, на працягу якога ён, вядома ж, зведаў шмат розных прыгод – іх з лішкам хапіла б на два-тры захапляльныя раманы. Калі Сцяпан Паўлавіч быў жывы, ягоным жыццям пісам журналісты і пісьменнікі асабліва не цікавіліся, а як яго ў канцы 1960-х гадоў не стала, усе адразу адчулі беззваротнасць страты. Тым не менш такія-сякія звесткі з біяграфіі дзеда Сцяпана ўсё ж захаваліся.

Дакументальных сведчанняў таго няма, але на падставе роспаведаў сыноў

▲ Наталля Майсееўна і Сцяпан Паўлавіч Пляцы. Фота 1950-х гадоў

прынята лічыць, што маладосць у Сцяпана Паўлавіча была асабліва бурнай. Ён крыху «бунтаваў» у час рэвалюцыі 1905–1907 гадоў, а як маладая гарачнасць прайшла, абзавёўся сям'ёй і, натужна працуючы на зямлі, стаў пакрысе абжывацца. Наколькі актыўным быў удзел дзеда Сцяпана ў Першай сусветнай вайне і наогул ці прызываўся ён у армію – невядома. Хутчэй за ўсё, ён разам з жонкай і малымі дзецьмі папоўніў рады шматлікіх бежанцаў, вымушаных пакінуць родныя мясціны, каб уратавацца ў цэнтральнарасійскіх рэгіёнах ад наступаючых германцаў. Толькі гэтым, па-мойму, можна растлумачыць той факт, што ўжо ў час Грамадзянскай вайны ён знаходзіўся на Урале, дзе ваяваў з калчакаўцамі...

Недзе ў пачатку 1920-х гадоў, паводле слоў П. Пляшко, Пляцы вярнуліся ў Азерцы, і Сцяпан Паўлавіч апынуўся сярод актывістаў камуны «Набат», створанай у яго роднай вёсцы. Пазней ён быў і ў ліку арганізатараў першага, даваеннага, азярэцкага калгаса. Жыла сям'я небагата, але дружна. Паступова падрасталі і сталелі дзеці, а іх у дзеда Сцяпана і яго жонкі Наталлі Майсееўны было сямёра: шэсць сыноў – Дзмітрый, Леанід, Іван, Міхаіл, Цімафей, Анатоль і дачка Ніна.

Калі грымнула Вялікая Айчынная вайна, Сцяпану Паўлавічу Пляцу было

амаль 60 гадоў. Аднак шаноўны ўзрост не перашкодзіў яму ўключыцца ў барацьбу з нямецка-фашысцкімі захопнікамі. У Азерцах, непадалёк ад дома Пляцаў, фашысты арганізавалі лагер для савецкіх ваеннапалонных. Зняволеныя жылі і працавалі там жа на месцы, на лесапільным заводзе, які таксама знаходзіўся за калючым дротам. Яны выраблялі шпалы, востра неабходныя ворагу для перашыўкі савецкай чыгуначнай каляіны на еўрапейскі стандарт. Іншым разам адміністрацыя лагера выпраўляла невялікія групы палонных чырвонаармейцаў і на так званыя грамадскія аб'екты. Адным з іх якраз і была лазня, якую акупанты загадалі ўзвесці вяскоўцам каля мясцовай славутасці – крынічкі, што лічылася гаючай. Своеасаблівым прарабам гэтай будоўлі быў дзед Сцяпан. Ён штодня прыходзіў у лагер і набіраў з ваеннапалонных брыгаду памочнікаў. Вядома ж, рабілася гэта з дазволу лагернага каменданта, які кожны раз не прапускаў магчымасці прыгразіць: маўляў, глядзі, стары, калі хоць адзін з іх уцячэ, будзеш адказваць уласным жыццём.

І гэтая пагроза была цалкам рэальнай, бо ахова лагера асабліва не цырымонілася ні з палоннымі савецкімі салдатамі, ні з мясцовымі жыхарамі, трымала ўсіх у страху. Аднак адносна Сцяпана Паўлавіча ўсё абыходзілася, бо ніхто са зняволеных, ведаючы, якім будзе пакаранне ў выніку ўцёкаў для іх паручыцеля, не падвёў яго. Гэтаму ў пэўнай ступені спрыяла і тое, што вяскоўцы заўсёды стараліся накарміць і падлячыць сваіх памагатых, перадавалі харчы ў лагер для іх таварышаў па няшчасці. Тым не менш С. Пляц употай ад іншых распрацоўваў план, як дапамагчы чырвонаармейцам вырвацца на волю. І, як толькі для гэтага надарылася магчымасць, ён ажыццявіў задуманае.

Аднаго разу падчас прыходу па «рабочую сілу» да вясковага «прараба» на некалькі хвілін трапіў ключ ад замка, на які зачыняліся адны з лагерных варот. Сцяпан Паўлавіч да такой аказіі ўжо быў падрыхтаваны, таму імгненна зняў з яго злёпак. Далей, як кажуць, справа была

за спрытнасцю рук майстра. Ён зрабіў дублікат ключа і перадаў яго за калючы дрот надзейнаму чалавеку. Ноччу палонныя тайком адмакнулі дзверы, і некалькі дзясяткаў чалавек, пакуль не апамяталася ахова, паспелі ўцячы. Зразумела, пасля ў лагеры быў разбор абставін гэтага здарэння, але ніхто не мог дапусціць, што ва ўцёках зняволеных савецкіх салдат павінен сціплы азярэцкі селянін Сцяпан Пляц.

Сярод тых уцекачоў быў і ваенны лётчык Леў Касенка. У пачатку ліпеня 1941 года яго самалёт збілі ў небе над Талачыном, а сам ён пасля катапультавання трапіў у палон і апынуўся ў лагеры ў Азерцах. Такім чынам, Сцяпан Паўлавіч, так бы мовіць, стаў для пілота другім бацькам. Дарэчы, у далейшым Л. Касенка змог перайсці лінію фронту і, зноў уліўшыся ў рады савецкіх паветраных асаў, працягваў граміць ненавіснага ворага. Дый усе іншыя чырвонаармейцы, каму разам з вядомым лётчыкам удалося збегчы з-пад варты, папоўнілі шэрагі барацьбітоў з фашызмам.

– У дзеда Сцяпана, які, як мне здавалася ў дзяцінстве, жыў у нашай вёсцы заўсёды, быў яшчэ і рэдкі дар, – гаворыць П. Пляшко. – Ён умеў загаворваць вяду і лекаваў ёю не толькі людзей, але і свойскую жывёлу. З просьбай аб дапамозе да яго прыходзілі не толькі аднавяскоўцы, але і прыязджалі ў Азерцы людзі з самых розных куткоў Беларусі. І Сцяпан Паўлавіч нікому не адмаўляў. Я разумею, што з навуковага пункту гледжання гэтую з’яву цяжка абгрунтаваць, але дзедава варажба сапраўды дапамагала. Неаднойчы да яго звярталася і мая мама, таму па сабе памятаю, як у дзяцінстве праходзіў боль у жываце пасля некалькіх глыткоў той жыватворнай вільгаці...

Час сыноў

Сваіх сыноў Сцяпан Паўлавіч і Наталля Майсееўна Пляцы выходзілі ў паслушэнстве, прывіталі ім любоў да хлеббаробскай працы, з якой, па сутнасці, і жыла ў далёкія 1920–1930-я гады іх сям’я. Аднак у хлопцаў былі свае погляды на

жыццё. Працуючы разам з бацькамі на полі, яны заўсёды ўважліва разглядалі, а затым і праводзілі позірк за далёкі гарызонт нешматлікія самалёты, якія праляталі ўздоўж чыгункі. Ім хацелася апынуцца на месцы пілота і, узняўшыся ў паветра, пакружыць над роднай вёскай і недалёкім Талачыном. Сцяпан Паўлавіч ведаў пра захапленні-мроі сваіх сыноў і, добра разумеючы, што лётная справа адкрые ім значна большыя жыццёвыя перспектывы, чым натульная сялянская праца на зямлі, не прычыў, калі хлопцы адзін за адным сталі пытацца ў яго дазволу «пайсці ў лётчыкі».

Першым пачаў асвойваць паветраныя прасторы Дзмітрый. У 1927 годзе ён, каб здзейсніць сваю даўнюю мару, пакінуў родную вёску. Гады вучобы ў лётным вучылішчы прайшлі хутка, і ўжо на пачатку 1930-х малады пілот быў залічаны ў атрад лётчыкаў-выпрабавальнікаў новых мадэляў савецкіх ваенных самалётаў. Так, разам з будучымі сусветна вядомымі «сталінскімі сокаламі» Валерыем Чкавым і Уладзімірам Какавіні ён асвойваў прамудрасці найноўшых на той час знішчальнікаў І-15 і І-16, бамбардзіроўшчыкаў ТБ-1 і ТБ-3, іншых доследных і эксперыментальных самалётаў, сканструяваных вядомым савецкім авіявынаходнікам Мікалаем Палікарпам. Набраўшыся ў кагорце паветраных «асаў» вопыту, Д. Пляц перавёўся на Далёкі Усход, дзе ён служыў не толькі ў ваеннай авіяцыі, але і грамадзянскай, а затым наогул стаў палярным лётчыкам, дастаўляў экспедыцыі першапраходцаў у паўночныя рэгіёны Савецкага Саюза.

– «Арктычная старонка» ў біяграфіі Дзмітрыя Сцяпанавіча вельмі цікавая, – даводзіць П. Пляшко. – І, трэба сказаць, заслугі яго ў асваенні савецкай Поўначы не меншыя, чым у знакамітых лётчыкаў-палярнікаў Вадап’янава, Леванеўскага, Ляпідзеўскага і іншых. Спадзяюся, што архіўныя росшукі дазваляць па-іншаму ацаніць і ўклад нашага земляка ў агульнанародную перамогу над фашызмам. Права ў тым, што ў гады Вялікай Айчыннай вайны Д. Пляц спачатку ахоўваў савецкія далёкаўсходнія паветраныя пра-

Дзмітрый Пляц. Фота 1930-х гадоў

Міхаіл Пляц з жонкай – Героём Савецкага Саюза Руфімай Гашавай. Фота 1950-х гадоў

Леанід Пляц. Фота 1940-х гадоў

сторы, а затым, пачынаючы з 1942 года, служыў у 1-й перагоначнай дывізіі Грамадзянскага паветранага флоту СССР, што займалася перапраўкай з авіябазы Фербенкс на Алясцы самалётаў, якія Савецкаму Саюзу выдзяляў урад ЗША па так званым ленд-лізе. І хоць ён не прымаў непасрэднага ўдзелу ў баявых дзеяннях на фронце, яго дзейнасць у складзе 1-й перагоначнай дывізіі таксама мела вялікае значэнне. Аб гэтым сведчылі нават самі немцы...

І ў пацвярджэнне сваіх слоў мой суразмовец паказаў выпіску, зробленую ім з кнігі «Сталинские соколы» нямецкага генерала Вальтэра Швабедзісэна, які адзначаў, што падтрымка ЗША Савецкага Саюза па ленд-лізе «в виде поставок авиационной техники и снаряжения имела гораздо большее значение, чем непосредственное боевое сотрудничество. Вначале рассматриваемая как временная мера с целью смягчить нехватку в военном снаряжении, программа помощи была расширена, чтобы компенсировать недостатки советского производства. Эти поставки помогли Советскому Союзу выстоять и позже перейти в наступление».

Ад Дзмітрыя «заразіліся небам» і яшчэ тры сыны Сцяпана Пляца – Леанід, Іван і Міхаіл. Вядома, услед за братам ім было значна лягчэй пратоптаць сабе жыццё-

вы шлях. Тым больш што ніхто з іх не баяўся цяжкасцей, усе стойка пераносілі складанасці ў спасціжэнні прафесійных азоў і ў выніку спраўдзілі свае хлапечыя імкненні. Па-рознаму склаліся лёсы братоў Пляцаў пасля заканчэння імі авіяцыйнага вучылішча, але ў гады Вялікай Айчыннай вайны ў іх была адна лінія агню – граміць ворага.

Старэйшы з гэтай «тройкі» Леанід – не толькі першакласны лётчык, які за 27 гадоў службы ў авіяцыі правёў у паветры больш за 6 тыс. гадзін, але і выдатны інструктар па падрыхтоўцы пілотаў. У Вялікую Айчынную вайну ён паспяхова спалучаў абедзве гэтыя спецыяльнасці: калі патрэбна было ваяваць – ваяваў, бамбіў варожыя пазіцыі на перадавой і ў бліжэйшым тыле праціўніка, а як узнікала патрэба ў перадачы баявога вопыту маладому папаўненню, ён пераходзіў на «выкладчыцкую» пасаду. І яму было абы чым расказаць курсантам-авіятарам: «зонамі дзеяння» Леаніда Сцяпанавіча з'яўляліся Сталінград, Курская дуга, Сандамірскі плацдарм і іншыя месцы вялікіх бітваў Другой сусветнай вайны, у якіх ён прымаў непасрэчны ўдзел.

Як і яго браты, марыў рассякаць неба на паветраных караблях і Іван Пляц. Аднак у лётным вучылішчы яму прапанавалі асвоіць спецыяльнасць авіяцыйнага тэхніка. Гэта, зразумела, блытала планы юнака, але ён нарэшце пагадзіўся, бо з дзяцінства меў яшчэ і захапленне майстраваннем розных немудрагелістых прылад і тэхнічных прыстасаванняў. У выніку Іван Сцяпанавіч стаў адным з лепшых авіятэхнікаў сярод перадваенных выпускнікоў лётнага вучылішча і лепшым авіямеханікам 4-й авіяэскадрылі сувязі 4-га Асобнага авіяцыйнага палка Грамадзянскага паветранага флоту, куды ён быў залічаны ў першы дзень 1942 года.

У фондах Цэнтральнага архіва Міністэрства абароны Расійскай Федэрацыі захоўваецца ўзнагародны ліст, якім 15 ліпеня 1943 года прадстаўлялі Івана Сцяпанавіча да ўзнагароджання медалём «За баявыя заслугі». У ім даецца кароткая, але даволі вычарпальная характарыстыка яго

▼ Браты Пляцы. Фота 1970-х гадоў

подзвігу: «Старшы авіяцыйны механік звяна 4-й авіяэскадрылі сувязі 4-га Асобнага авіяцыйнага палка Грамадзянскага паветранага флоту Іван Сцяпанавіч Пляц у дзеючай арміі знаходзіцца з 1 студзеня 1942 года, – гаворыцца ў ім. – За час працы выдатна забяспечыў 690 баявых вылетаў пры агульным налёце 1090 гадзін, з іх – 24 вылеты ноччу на бамбардзіроўку пярэдняга краю абароны праціўніка. Самалёт, які забяспечвае тав. Пляц, не мае аварыйных здарэнняў і заўсёды знаходзіцца ў поўнай баявой гатоўнасці. У палявых умовах асабіста ўзнавіў адзін самалёт з вялікім аб'ёмам работы. Мае вялікі практычны вопыт, які ўмела перадае падначаленым і патрабуе ад іх добрай падрыхтоўкі матэрыяльнай часткі да палётаў».

– Гэта ўсяго толькі адзін эпізод з баявога шляху Івана Пляца, – гаворыць П. Пляшко. – А колькі іх і, зразумела, узнагарод было ў Івана Сцяпанавіча? Ён не толькі ўдзень і ўначы, у спякоту і сцюжу рыхтаваў да палётаў самалёты, дарэчы, на яго асабістым рахунку забеспячэнне амаль 3 тыс. баявых авіявылетаў. Ён лятаў у родную Беларусь на партызанскія аэрадромы рамантаваць самалёты, якія пры пералёце праз лінію фронту атрымлівалі лёгкія пашкоджанні ў час іх абстрэлу нямецкімі зеніткамі. А ў пачатку 1944 года пры вызваленні ад фашыстаў Ноўгарада зрабіў 21 баявы вылет у якасці штурмана экіпажа...

Па ўзнагародных лістах, якія захоўваюцца ў фондах Цэнтральнага архіва Міністэрства абароны Расійскай Федэрацыі, дакладна прасочваецца і баявы шлях самага малодшага з Пляцаў-лётчыкаў – Міхаіла. У прадстаўленні яго да ўзнагароджання ордэнам Чырвонай Зоркі ад 13 сакавіка 1943 года, у прыватнасці, гаворыцца: «За час знаходжання на фронце Айчыннай вайны тав. Пляц правёў 138 баявых вылетаў ноччу на знішчэнне жывой сілы і тэхнікі праціўніка. За гэты ж час ім скінута бомб 17 430 кг і 7400 лістовак. Тав. Пляц правёў 52 вылеты на буйныя населеныя пункты і чыгуначныя станцыі, у тым ліку на гарады: Таганрог, Краснаград, Арцём'еўск, Маздок...

9 чэрвеня 1942 года, бамбардзіруючы населены пункт станцыя Успенская, падавіў работу зенітных пражэктараў... 16 чэрвеня 1942 года, бамбардзіруючы цэль у горадзе Таганрог, адзначана прамое пападанне ў склад з боепрыпасамі, што выклікала вялікай сілы ўзрыў, які суправаджаўся вялікім пажарам на працягу каля 4 гадзін... Выконваючы баявыя заданні, тав. Пляц неаднаразова трапляў у складаную метэаабстаноўку, а таксама пад моцны загараджальны агонь ЗА (зенітнай артылерыі. – С.Г.) і ЗК (зенітных кулямётаў. – С.Г.) праціўніка, нягледзячы на гэта, пастаўленыя задачы выконваў строга па загаду старшага камандзіра. За ўвесь перыяд работы тав. Пляц не мае ніводнага выпадку страды арыенціроўкі...».

А вось як характарызаваў малодшага лейтэнанта М. Пляца 18 верасня 1943 года пры прадстаўленні яго да ордэна Чырвонага Сцяга: «Пасля атрымання папярэдняга ўрадавай узнагароды правёў 174 паспяховыя баявыя вылеты ноччу на самалёце У-2 з баявым налётам 244 гадзіны... Пры ажыццяўленні плана камандавання па авалоданні горадам Новарасійскам, тав. Пляц са сваім экіпажам выконваў заданне па падаўленні агнявых кропак праціўніка ў Новарасійскай бухце і ваколіцах горада, што садзейнічала паспяховай высадцы марскога дэсанта. Нягледзячы на складаныя метэаўмовы і супрацьдзеянне зенітных сродкаў праціўніка, у перыяд наступлення нашых войск на горад Новарасійск тав. Пляц праводзіў у ноч па 5–7 вылетаў... Так, напрыклад, у ноч на 16 верасня 1943 года ім ажыццёўлена 7 баявых вылетаў на падаўленне баявых сродкаў праціўніка. Эфектыўнасць баявых вылетаў пацвярджаюць наступныя экіпажы, а таксама наземныя часці, якія рухаліся наперад у гэтым напрамку. Пры авалоданні нашымі войскамі населеным пунктам Крымскае малодшы лейтэнант Пляц таксама паказаў узор мужнасці і адвагі, праводзячы ў ноч па 5–7 баявых вылетаў...».

А гэта ўжо з падпісанага 3 верасня 1944 года прадстаўлення М. Пляца да

▲ Сямейнае фота Пляцаў:
стаяць злева
направа – Леанід,
Міхаіл, Анатоль;
сядзяць – Ніна і Іван

ўзнагароджання ордэнам Айчыннай вайны 2-й ступені: «...У ноч на 9.4.1944 г., бамбардзіруючы жывую сілу і тэхніку праціўніка ў н.п. Керч, нягледзячы на моцнае ўздзеянне ППА праціўніка, прамым пападаннем авіябомбы знішчыў аўтамашыну з палівам... У ноч на 4.5.44 г., бамбардзіруючы паўночна-ўсходнюю ўскраіну Севастополя, дзе было вялікае скопішча аўтатранспарту праціўніка, выклікаў вялікі ачаг пажару... У ноч на 9.5.44 г., бамбардзіруючы бухту Камышовая, выклікаў узрыў вялікай сілы мяркуемага склада з боепрыпасамі... У ноч на 11.5.44 г., бамбардзіруючы аэрадром праціўніка на мысе Херсанес, выклікаў вялікі пажар, які суправаджаўся ўзрывамі...

Выконваючы баявое заданне камандавання ў складзе 2-га Беларускага фронту па знішчэнні баявой сілы і тэхнікі праціўніка і вызваляючы Савецкую Беларусь ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, лейтэнант Пляц правёў 22 баявыя вылеты і скінуў на лагава ворага 3300 кг авіябомб, нанёсшы праціўніку вялікае паражэнне ў жывой сіле і тэхніцы. Так, напрыклад, 26.6.44 г., бамбардзіруючы адступаючы войскі праціўніка па дарозе Любча – Навагрудак, знішчыў аўтамашыну, меркавана з боепрыпасамі... У ноч на 20.8.44 г., бамбардзіруючы войскі і тэхніку праціўніка ў населеным пункце

Навагруд (горад у Падляскім ваяводстве Польшчы. – С.Г.), трапіўшы ў моцны загараджальны агонь зенітнай артылерыі праціўніка і ў прамені пражэктараў, лейтэнант Пляц правёў бамбардзіраванне і выклікаў пажар вялікай сілы, які быў бачны за некалькі кіламетраў...».

Своеасаблівым падсумоўваннем баявых подзвігаў М. Пляца ў гады Вялікай Айчыннай вайны з'яўляецца яго ўзнагародны ліст, датаваны 12 мая 1945 года, якім камандаванне 889-га начнога бамбардзіровачнага авіяцыйнага Новарасійскага палка, дзе служыў наш зямляк, прадстаўляла яго да ордэна Айчыннай вайны 1-й ступені: «Старшы лейтэнант Пляц удзельнічае на фронце Айчыннай вайны ў складзе 762-га і 889-га авіяцыйных палкоў са студзеня 1942 года. За гэты перыяд, выконваючы баявыя заданні камандавання на бамбардзіраванне войск і тэхнікі праціўніка, ажыццявіў 620 баявых вылетаў ноччу на самалёце Па-2, выпадкаў страты арыенціроўкі не мае. Скінуў 67 000 кг авіябомб, раскідаў па лініі фронту і ў бліжнім тыле праціўніка 782 000 экз. лістовак.

Пасля атрымання папярэдняй урадавай узнагароды правёў 167 баявых вылетаў з баявым налётам 196 гадзін, пры гэтым скінуў у стане ворага 21 450 кг авіябомб рознага калібру, за гэты ж час выклікаў 8 узрываў вялікай сілы, стварыў 9 ачагоў пажару, знішчыў 4 кулямётныя кропкі, 3 аўтамашыны з войскамі і тэхнікай праціўніка, падавіў 2 батарэі зенітнай артылерыі.

Звяно, у якім працуе тав. Пляц, кіруючы штурмавой службай, правяло 486 баявых вылетаў, не маючы ніводнага выпадку страты арыенціроўкі... 27 сакавіка 1945 года, бамбардзіруючы вялікую колькасць войск і тэхнікі праціўніка ў населеным пункце Воблуш, што за 3 км на паўночны захад ад горада Гдыня, выклікаў узрыў вялікай сілы, які суправаджаўся буйным ачагом пажару...».

– Адметна, што не засталіся ўбаку ад усенароднай барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі і яшчэ два сыны Сцяпана Пляца, – гаворыць П. Пляш-

ко. – Самы малодшы з братоў – Анато́ль – у 15-гадовым узросце пайшоў у лес да партызанаў і ўдзельнічаў у многіх баявых аперацыях. Цімафей таксама падтрымліваў сувязь з народнымі мсціўцамі. Па іх заданні ён уладкаваўся пісарам у нямецкую камендатуру і рэгулярна паведамляў партызанам сакрэтную інфармацыю аб правядзенні карных аперацый, перамяшчэнні падраздзяленняў салдат і паліцэйскіх і г.д. На вялікі жаль, жыццё патрыёта абарвалася за лічаныя дні да вызвалення Азерцаў у чэрвені 1944 года – фашысты выкрылі яго і расстралялі...

Свята на ўсю вёску

Пасля Вялікай Айчыннай вайны браты Пляцы не парвалі з авіяцыяй. Дзмітрый вярнуўся ў выпрабавальнікі і асвойваў новыя самалёты. Леанід на змену брату падаўся ў палярныя лётчыкі. Міхаіл скончыў Ваенна-паветраную акадэмію імя Ю. Гагарына і працаваў у штабе аднаго з лётных злучэнняў. Іван вярнуўся ў Беларусь і працаваў тэхнікам грамадзянскай авіяцыі ў аэрапорце Мінск-1.

Паводле слоў мясцовага краязнаўца П. Пляшко, у 1950–1960-я гады ў Пляцаў была завядзёнка штогод збірацца ў жніўні месяцы ў бацькоўскай хаце ў Азерцах. З розных канцоў былога Саветаўскага Саюза з'язджаліся яны сюды са сваімі сем'ямі. Гэта было сапраўднае свята, якое радавала не толькі Сцяпана Паўлавіча і Наталлю Майсееўну, але і ўсю вёску. А, напэўна, больш за іншых чакалі прыезду землякоў азярэцкія хлапчукі, якія, прыліпнуўшы да платоў, ва ўсе вочы разглядалі вядомых лётчыкаў, слухалі іх застольныя бяседы, песні, салдацкія байкі і анекдоты.

Пэўную ўзнёслаць гэтым сустрэчам надавала прысутнасць на іх легендарных лётчыц Герояў Саветаўскага Саюза Раісы Аронавай і Руфімы Гашавай – пілотаў 46-га гвардзейскага начнога бамбардзіровачнага авіяцыйнага палка, вядомага яшчэ і як полк «начных ведзьмаў». Так распарадзіўся лёс, што Вялікая Айчынная вайна зблізіла іх з

братамі Пляцамі: Раіса выйшла замуж за Леаніда, а Руфіма – за Міхаіла.

Трэба зазначыць, што нявесткі Сцяпана Паўлавіча і Наталлі Майсееўны ў час вайны не ўступалі ў адвазе і героістве іх сынам. Руфіма Гашава, будучы штурманам самалёта У-2, ажыццявіла 848 баявых вылетаў, скінула больш як 123 тоны авіябомб і іншага баявога грузу, вызваляла Паўночны Каўказ, Кубань, Таманскі і Крымскі паўастравы, Беларусь, Польшчу, удзельнічала ў баях у Германіі. Па такім жа самым маршруце пралагаў і баявы шлях яе сяброўкі Раісы Аронавай. Як сведчаць архіўныя матэрыялы, яе рахунак вызначаецца 960 баявымі вылетаў, скінутымі на ворага 120 тонамі авіябомб, 3 пашкоджанымі пераправамі, 4 знішчанымі артылерыйскімі батарэямі, 500 тыс. лістовак, раскіданых на пярэдняй лініі ўмацаванняў ворага. Выйшаўшы ў адстаўку, А. Аронова напісала пра баявыя подзвігі сваіх сябровак некалькі кніг, сярод іх асаблівай папулярнасцю карыстаюцца «Ночные ведьмы» і «Тревожные ночи».

– Гэтая надзвычайная ўрачыстасць, выкліканая прыездам да дзеда Сцяпана і бабулі Наталлі іх дзяцей з сем'ямі, а таксама жыццёвы прыклад Дзмітрыя, Леаніда, Івана і Міхаіла Пляцаў, якія здзейснілі свае мары, стаўшы авіятарамі, «заразілі» небам добры дзясятка азярэцкіх хлапчукоў, у тым ліку са мною ўключна, – канстатуе Пётр Цімафеевіч. – Але цяпер пра масавую пераемнасць моладдзю Азерцаў лётных традыцый братоў Пляцаў гаварыць не даводзіцца. Відаць, зараз у мясцовых юнакоў іншыя інтарэсы...

Тым не менш пра легендарную сям'ю ў Азерцах памятаюць. У гэтым мы пераканаліся, наведаўшы мясцовую базавую школу. У размешчаным у яе будынку музейным пакоі ёсць спецыяльны стэнд, прысвечаны братам Пляцам. Да таго ж іх баявыя подзвігі вывучае і прапагандуе няўрымслівы даследчык мінуўшчыны сваёй роднай вёскі Пётр Пляшко. А гэта значыць, што ў азерцаўчанаў памяць пра лётчыкаў-землякоў будзе жыць заўсёды.

Сяргей ЖОЛУД

Мінск – Талачын – Азерцы – Мінск